

Милорад СИМУНОВИЋ*

ОБРАЗОВАЊЕ И МЕДИЈИ КАО ФАКТОРИ ТРАУМАТИЗМА ПОСТМОДЕРНЕ

Образовање и медији, узети такви какви већ јесу, биће у овом раду размотрени као два посебна, мада, до неке мјере, и међусобно повезана фактора, који, сваки на свој начин, пружају допринос формирању својеврсне трауме која је у литератури означена термином „траума постмодерне”. У питању је траума при којој се пацијент, будући да је релативно стабилних виталних функција, налази у стању изван животне опасности, с тим што су му (а ријеч је о типичној индивидуи постмодерног доба), у садашњем стадијуму развоја поремећаја, угрожене неке од базичних менталних функција међу којима се нарочито истичу оне функције што су, како изгледа, прилично непосредно повезане са појмом и осјећањем личног идентитета. И захваљујући чему овај човјек-појединац бива све више изгубљен у човјечанству којем припада и то му, са нарастањем процеса глобализације, припада све више, како се то, по правилу, у виду објективних констатација, говори и како му то, штавише, говори и његово осјећање да му све више припада будући да је са њим, у неку руку, све више и повезан посредством све већег броја информација што му дотичу путем многобројних „топлих” и „хладних” медија те, исто тако, и путем информација што му се у виду многобројних теоријских и технолошких знања достављају у исто тако многобројним рукавцима такође многобројних образовних установа. Захваљујући чему су се (замислите!) и овај човјек-појединац и човјечанство којем он припада нашли пред ризиком губитка, не само оријентације у реалности него, како је већ утврђено, и губитка саме реалности, с обзиром на то да се реалност, рециклирана кроз бескрајне образовне и медијске информационе флукове, већ нашла на самој граници фикције, при чему се (са текстовима,

* Професор Универзитета Црне Горе

графиконима и сликама, са екранима и мониторима иза којих не мора ни да буде никога осим оних који њима рукују) сама фикција промовише да буде реалност која је и прва и потоња, како то иначе бива у станима озбиљне, на примјер схизофрене, психозе. Без сумње да је постмодерни статус свијета као и статус човјека-појединца најавила тзв. теорија информација, која је, штавише, довела и до његовог васпостављања: свијет као извор информација и појединац који их прима и обрађује – то је базична и свеобухватна формула по којој има да функционише и један и други члан ове релације.

Саображавајући се реченом моделу, образовање се, са своје стране, развило у настојање да појединца саобрази превасходно когнитивним стратегијама обраде информација, те су, у том смислу, у његовим садржајима доминантно мјесто заузела, у потпуности, експлицирана знања. Судећи по томе, може се онда казати да се образовање углавном концентрисало на активности само једног од два релативно посебна мозга који постоје у нашим главама, како то сугеришу неуропсихолошки налази, потврђени, између осталог, и једном Нобеловом наградом која је додијељена још прије четврт стољећа. Према реченим налазима, тзв. „лијеви мозак” је у потпуности рационалан. Он контролише секвенцијалне операције, логичко и аритметичко расуђивање, перцепцију времена, као и вербалне функције у оној мјери у којој су вербални искази дословни, а нијесу фигуративни, док је, насупрот томе, „десни мозак” ирационалан, невербалан, одговоран за перцепцију простора и облика, за интуицију, те за естетску перцепцију и експресију. Да би, на примјер, неки израз који је вербално формулисан захваљујући раду лијевог мозга, могао захватити и естетску димензију, да би, рецимо, могао захватити комично и смијешно, потребно је, како при његовој „изради” тако и при његовој перцепцији, истовремено учешће и десног мозга, као што то показују одговарајући опити: на примјер, опити у којима субјект који чита виц само својим лијевим мозгом (што се у техничком погледу може подесити) разумије прочитано као неки неутралан текст, али га не разумије и као виц, а кад га чита искључиво помоћу десног мозга, његова реакција је необуздани смијех, с тим што он не зна чему се уопште смије.

Будући да је (оно) саображено човјеку као когнитивном обрађивачу информација, тачније саображено је лијевој половини главе, у образовању је пуно чињеница, пуно формула и теорија, док је мало облика и метафора, а кад ових и има, они су, при томе, по правилу прерађени помоћу формалистичких (што ће рећи, такође когнитивних) интерпретација. Узето у суштини, кроз такве образовне садржаје и обрасце са који-

ма се тако рећи до последњих граница настоји код појединца проширити капацитет за пријем и складиштење управо већ когнитивно упакованих информација, обавља се и својеврсна редукција људских потенцијала и насиље над њима. Те, управо тако, на речени начин, когнитивно проширен, а људски сужен појединац, бачен у безграничну информативну мрежу свијета, губи свој корак и заостаје за човјечанством. Отворен, према почетним претпоставкама, за све, он је, кад се боље погледа, за све и затворен, будући да је пред навалом бескрајног тока информације присиљен да све прима само површно, брзо и лако, уз снижену осјетљивост за дубља значења. У ствари, већ при самој њиховој производњи, информације се програмирају као знакови без обавезног значења, што је, такође, једно од обиљежја постмодерне најављено, иначе, кроз постструктуралистичку интерпретацију тзв. структуралне лингвистике, која (наиме, ова интерпретација) говори о „ланцима означитеља”, што су без неке директнице везе са „означенима”, па према томе, и без озбиљније везе са реалношћу – због чега се и говори о губитку или пак „испаривању” реалности. У суштини, све је слика и звук, све је дато у форми опажаја и осјета, док појам и емоција изостају пошто им није ни остављено времена да се образују.

Бачен, дакле, на речени начин у информативни свијет, човјек-појединац, као каква „сламка међу вихорове”, редукован на једну своју половину, има свој слаб и нечујан одговор који се буди у његовој другој и углавном закржљалој половини – и тај се одговор састоји из психолошке депресије. Знамо то, између осталог, из статистичких и осталих извјештаја који долазе из психолошких ординација и психијатријских клиника, а то нам, такође, сугерише и психолошка теорија која депресију објашњава као осјећање и стање беспомоћности које се, мало по мало (да не кажемо „корак по корак”) научи, којему се, на примјер научи појединац, који рецимо егзистира у сталном флуксу информација, односно, ланаца означитеља што су одсјечени од реалности на коју би имали да упућују и који је и сам сводљив на скуп информација или, пак, на само један означитељ за којег, такође, није тачно шта тачно означава – због чега се и говори о проблемима који се тичу личног идентитета.

Са депресијом која, у основи, представља за појединца како губитак властитог Ја тако и губитак свијета, образује се огромна психолошка, па богами и онтолошка празнина. У неку руку, ова празнина представља емоционалну подлогу на коју се издижу сва друга лична осјећања. Медији, на свој начин, увиру у ову празнину да би је попунили и они то чине емитујући бучне звукове и врло шарене слике, на примјер слике са-

пунских опера помоћу којих човјек данашњице води свој паралелни живот у виртуалној и, посебно, у шунд реалности. Пошто је пронашао своју функцију у попуњавању ове огромне празнине, шунд је постао базична потреба која, при томе, све више расте и то расте стога што док попуњава ову празнину, и по дубини и по ширини, све је више увећава да би је, са неизбјежно све више својих количина, наставио даље попуњавати. Бука која се емитује спречава нас, штавише, да добро чујемо, да, на примјер (цитираћемо неколико аутора) чујемо шум траве на вјетру или пак уздах, свој или уздах другог човјека. У суштини, и бука и слике што се емитују у доброј мјери прекривају реалност, још мало па би и сасвим могли да заузму њено мјесто. И док медији увећавају, дакле, раздор између чула и интелекта и док, штавише, стварају раздор у самим чулима усредсређујући се управо на чула, такорећи инкарнирају познато начело једне старије филозофије која каже *esse est percipii*, образовање, са своје стране, продубљује раздор унутар интелекта, како смо већ сугерисали, а то ћемо сад илустровати једним посебним аспектом. Пренапучено когнитивним и експлицитним садржајима који се имају интернализovati у меморијска складишта интелекта, образовање се углавном усредсређује на систем тзв. семантичке меморије, при чему, међутим, систем епизодичке меморије остаје скрајнут на маргину, препуштен колико сам себи толико и ћудима што вију кроз свуда присутне медије. Узет као хабитуално стање ума и уколико би даље наставио са својом еволуцијом, овакав би раздор по много чему одговарао ефектима својеврсног, строго локализованог, можданог удара, при којем би пацијент, у свој постморбидној фази, захваљујући очуваности семантичке меморије био у стању да оперише свим експлицитним знањима која су му икад дошла у посјед, док, истовремено не би био у стању да зна и да разумије ни ко је он лично, ни ко су њему емоционално блиске особе, јер све то се може појавити као последица радикалног оштећења епизодичке меморије.¹

С обзиром на речени двоструки губитак – губитак реалности, с једне, и губитак личног идентитета, с друге стране – или барем озбиљан ризик од њега, што је све, дакле, последица трауматизма постмодерне,

¹ Ова ситуација представљена је у једном новијем роману Умберта Ека. Узмимо за примјер ову сцену: услед оштећења епизодичке меморије, пацијент, главни јунак романа, није у стању да једну шармантну даму средњих година, о чијим се видљивим особинама, иначе, сасвим адекватно изјашњава, препозна као своју закониту супругу и она ће морати да га, између осталог, информише да је он отац њено двоје дјече и дјед њено троје унучади. Он, такође, не зна за себе ко је, док истовремено оперише бројним књишким знањима.

могуће је, уз извјестан степен драмског претјеривања, рећи да се у данашњим приликама може, безмало, знати све о нечему што је безмало па ништа, те да то могу да знају они који су, безмало, па нико.

Изгледа, такође, да је назначена еволуција ипак стигла до извјесног прага, при којем се, у сврхе надомјештања речених губитака, преобличава у неку врсту инволуције. Будући да, наиме, информациона револуција, насупрот својој првобитној тенденцији да интегрише, почиње увелико да прекида везе између човјека-појединца и човјечанства, појединци, како је примијећено, све више наступају као представници, било професионалних, било етничких или страначких, чак и психо (пато)лошких мањина, док се човјечанство појављује кроз заједнице симбола, дисциплина, машина и артефаката. Дакле, као начин да се умањи расцјеп између човјека и човјечанства долази до својеврсног сажимања културних облика, долази, другим ријечима, до инволуције помоћу које се велики облици сажимају у микрооблике, не би ли тако били саображени врло малим размјерама јединке и начинима на које је она приморана да егзистира и то да, речено језиком једне старе критике, егзистира у свом људском мравињаку. У сваком случају, нужна последица такве инволуције јесте како све већа специјализација стручности тако и све већа локализација култура која се одвија напоредо са процесима глобализације, а са чиме се, дакако, образује и један посебан и очигледан парадокс.

Према свему узето, изгледа да је не само умјесно него је чак и неизбјежно да се суочимо са питањем како човјека заштитити од човјечанства које је, у тако великој мјери, обузето духом постмодерне. Једна идеја коју су је при разматрању њене природе и последица до којих она доводи саопштили поједини критичари постмодерне, сугерише нам да је већ одавно вријеме да се озбиљно размисли о закону који би имао да ограничи претјерану производњу информација. Међутим, будући да је још увијек, и ко зна до кад ће, и такав закон и начин на који би он могао да функционише прилично хипотетична ствар, можда би, ипак, прије свега, ваљало размишљати о одређеним потезима у образовању, мислимо отприлике у оном духу у којем је, на примјер, размишљао један врло значајан аутор у области филозофије науке када је формулисао једно слично питање, а оно је гласило: „Како друштво заштитити од науке?” при чему је имао на уму да поједини облици упражњавања, примјене и излагања науке, умјесто да воде у слободу, као што је то било у првим столећима модерног доба, воде управо у поробљавање и тиранију. Док, каже овај компетентни познавалац саме природе науке, ми, насупрот томе, желимо да људе ослободимо тако да они могу да се смију – тако каже

овај аутор, а ми, при томе, имамо на уму десну половину мозга. Али на који начин освојити такву слободу? Мислимо да се важан дио одговора налази на димензији ригидности, односно флексибилности и, скопчано са овом димензијом, у инсталирању психолошких радионица на факултетима за наставнике. Из рада на менталном, која иде с оне стране когнитивног, састојала би се превасходна функција оваквих радионица, а резултат би био боље активирана десна половина мозга. И ево, самим тим, потпунијег човјека-појединца са његове међусобно равноправније, двије половине. Ево, значи, њега који би у том случају могао да буде достојан оног високог чина што му га је још антика додијелила када га је назвала мјером ствари.

Milorad SIMUNOVIĆ

EDUCATION AND MEDIA AS TRAUMATICAL FACTORS OF POST-MODERNISM

Summary

Due to the fact that education and media, with their present forms, are the factors which offer contribution to creating the traumatism of post-modernism, is argued in this work by emphasizing some of their essential features. Education, in that sense, since it is conforming to a human as primarily the cognitive processor of information, is recognized as being completely swamped by explicit contents. There are many facts, formulas and theories, and extremely few forms and metaphors. For that reason this work is mainly concentrated on the activities of so-called "left-brain", passing an individual through that kind of reduction, with depression as a natural response, susceptible to damages in the level of notions and feelings which concern the personal identity. Showering him with constant torrents of information, media from their side, penetrate into a psychological and ontological gap constituted under these circumstances, filling it with images and signs without deeper meaning, and the chains of significant without more direct connection with reality they have to point to. So, being out of step with humanity to whom he belongs, a man-individual finds himself at the risk of losing not only his identity, but reality. At the end of this work there comes a question concerning the way a man-individual can be protected against humanity which is to such an extent overcome by the spirit of post-modernism. For that reason the attitude has been announced that the important part of the response is situated in installing the psychological workshops at the teaching studies: mental work which goes from the other side of cognitive would have as a result better activated "right brain" – and, here it is, consequently, more complete human who, in that case, could be worthy of that high act assigned to him by antique, the time when he had been called the measure of things.